

ПОЕЗИЯТА КАТО СЛУЖЕНИЕ

Рецензия за книгата „Индивидуализмът в българската лирика от края на XIX и началото на XX век“ на Сава Сивриев¹

Сирма Данова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Книгата на Сава Сивриев „Индивидуализмът в българската лирика от края на XIX и началото на XX век“ е първият опит за описание на индивидуалистичната култура, фундиран от представата, че секуларизацията е нерадостно събитие. Дали ще наречем тази гледна точка теологическа, не отменя факта, че пред нас стои преди всичко литературоведско изследване. Вероятно един от изходните импулси на книгата се съдържа в тревогата от отсъстващата святост в постмодерната човешка ситуация.

Индивидуализмът е понятие, което в български контекст вече е снабдено със своя история. Концентрацията върху него в съвременни литературоведски изследвания говори за неговата незаобиколност, но и за една обща неудовлетвореност от проблематизациите му. Понятието „индивидуализъм“ можем да съотнесем с други два централни за книгата концепта: *антропоцентризъм* (с вариация „сврџантропоцентризъм“ (с. 298), когато става дума за Яворов; интересно е, че авторът тук не е предпочел терминът „солипсизъм“) и идеята за *културна биография на скиталчеството*. В изследователския сюжет последователно са разгледани поети от ядрото на литературния канон – Иван Вазов, Стоян Михайловски, Кирил Христов, Пенчо Славейков и Пейо Яворов, като същевременно естетическият индивидуализъм постоянно е засрещан с по-широкото поле на индивидуалистичната култура въобще. Тези срещания между опит за генезис на литературния индивидуализъм и опит за екзегетика на самата модерност са най-интересното в книгата.

Първото ми ярко впечатление е, че критическият разказ е зрял и съдържан. Референциите към други изследователи са предимно под линия. Подобен подход

---

¹ Сава Сивриев. Индивидуализмът в българската лирика от края на XIX и началото на XX век. София: Карина – Мариана Тодорова, 2017. Всички цитати от книгата са от това издание с посочена в скоби страница.

осигурява специфична автономна реторическа позиция, която прави от научната проза на Сава Сивриев свидетелство за *вътрешното време* на модерния човек. Ако подходим, без да сме наясно с изследователските му усилия поне от книгите му „Книга Псалтир в българската поезия“ (2004) и „Екзегези“ (2012), тази метапозиция би могла да се окаже непривлекателна. Непривлекателна с генерализациите си, отнесени към епохата на Средновековието, Възраждането и следосвобожденското време. Например, изречението „В културата на Възраждането смърт няма“ (с. 278), извадено от контекст, може да предизвика несъгласие, но цялата книга е пълна с такива констативи, които приличат на веднъж завинаги намерени формули. Обратно, идентификацията с тревожния изходен импулс на изследването има силата да преобърне в определен прочит критическите клишета в концептуални пароли на книгата: „антропоцентризъм“, „национална идея“, „латинският Запад“, „гръцкият славянски Изток“, „идеалният двойник“, „вътрешното емоционално време“, „принудата на съборността“ и пр.

Извънредно важно ми се струва, че изследването изработва обем на понятието „индивидуализъм“ на фона на детайлно познаване на културата на Българското възраждане. В известен смисъл лирическата ситуация на Одеския литературен кръг е хомологична на индивидуалистичната лирика от края на XIX и началото на XX век, доколкото нейни герои са носталгичните страници. Скитници са и синовете на Мати Болгарии. Другият интересен критически ход е в опита да се мисли исторически и генеалогически индивидуализмът не през разделенията, разрывите и разочарованията, а през една обща идея за поетическа работа в „съборност“ по отношение на културното служение.

Въпреки страхотната културологическа грижа за отсъстващата днес святост, изследването не изоставя литературноисторическия подход. Много често и дори почти винаги авторът е предпочел да цитира първи издания, което допълнително придава автентичност на свидетелската му позиция. Налице е и умението му да заставя за диалог избраните фокусните фигури.

Отделните глави на книгата изработват особено нюансиране на авторовите образи в условията на напуснатия от човека Бог. На първо място изследването се концентрира върху ключови творби на петимата поети, конституиращи *мита на писателя*. Проникновено са анализирани Вазовото стихотворение „Поет и вдъхновение“, книгата на Ст. Михайловски „Философически и сатирически сонети“, стихотворението на Кирил Христов „Поет“ с мотото от св. Августин, стихотворението

„Автобиография“ на Пенчо Славейков и „Песен на песента ми“ на Яворов. Тези творби, в които се гради интензивно авторският мит или жизнената лъжа на словото-живот, демонстрират „разрушаването на баланса между вяра и знание“ (с. 296). Същевременно С. Сивриев се стреми да ни конфронтира с шаблонните представи за петимата класици, като извежда наяве при всеки от тях по-невидими физиономии. Вазов е първият, който прави от бленуването културна форма на подобния на Бога творец. Неслучайно той въвежда митологемата на Острова като *locus amoenus*. Стоян Михайловски ни е представен като извънредния пътя между културата и вярата. Кирил Христов е описан напълно извън обичайния му литературноисторически профил, който се свежда до виталистичната му поезия, „[и]ли до нищо“ (с. 101). От една страна, той е видян като социален поет. От друга е хванат в кошунствено за българската лирика до онзи момент преобръщане на инициирания от „Предвестник горскаго пътника“ мотив „млад съм аз, ала младост не помня“. Срещу идеята за похабената младост стои оценностяването на младостта, така че всеки неин миг да „снима“ вечността. Частта за Пенчо Славейков е най-обширна и е посветена на заобикаляните от 90-те години на ХХ в. насам различни книги на „Епически песни“. Поезията на Славейков борави с друг тип святост – това е светостта на културата, в условията на която съществува остро усещане за релативност на ценностите. Разликата между „посвещение“ и „служение“ обговаря зева между Възраждането и новото европейско ускорено време на културно строителство. В различните профили на „Епически песни“ това е разстоянието между „жреца жертва“ Бачо Киро и Олаф Ван Гелдерн, сравнен с апостол Павел. А драмата на Яворовия човек е в молитвеното скиталчество към смъртта, която сякаш я няма.

Общото между тези драматични ситуации в българската лирика от края на ХІХ и началото на ХХ век е обвързването на индивидуализма с вземането на решение²: решението Михайловски търси в религията, Кирил Христов – в „опиянението чрез живот“ (с. 136); Вазов и Пенчо Славейков се решават на културно служение; Яворов – на скиталчество към смъртта.

На задните корици на книгите на Сава Сивриев можем да разпознаем отправните му точки в настоящето. На гърба на книгата му „Екзегези“ сме предупредени, че „[с]екуларизацията на културата въобще не е радостен факт“

² Вж главата „Що за индивидуализъм е Пенчо-Славейковият?“ в книгата ми „Кралят физиономист. Автотекстуалност и авторепрезентиране в творчеството на Пенчо Славейков“ (Данова 2016: 234).

(Сивриев 2012). Разомагьосването на света води до чудовищно усещане за неприкосновеност на Бога. Тук е и мощният парадоксален ефект на процеса на секуларизация върху индивидуалистичната култура – това е процес, който води до радикално обръщане на индивида, тревожен и разкаян от отчуждението си от Бог, в търсене на една по-лична връзка с Него.³

Финалът на книгата на Сава Сивриев осветлява излаз от напора на радикалния индивидуализъм, кодиран в самите му литературни образци: „[к]аквито и метаморфози и обема да строи културата съобразно променящата се историческа, социална, гражданска, епистемологична ситуация, в която живее човек, въпреки всичко това и въпреки всички промени все пак едно остава *непроменно*, което като проблем за решаване съпътства човека – в различните условия на живот, в които той е поставян, – и то е проблемът за живота и за смъртта.“ (с. 306; курс. м., С. Д.) Тук сърцевинната дума е „непроменно“. В нея разпознаваме образа „Симфония на безнадеждността“ на Пенчо Славейков, избран за задната врата на книгата. Отвъд приватните решения за живота и смъртта, живота като „ведра безнадеждност“, стои като напаст или изход Божият перформатив.

Библиография

- Гоше 2001*: Гоше, М. Разомагьосването на света. Политическа история на религията. Прев. Е. Грекова. Перник: ИК Женифер-Хикс, 2001.
- Градев 2015*: Градев, В. Излизания. София: Фондация „Комунитас“, 2015.
- Данова 2016*: Данова, С. Кралят физиономист. Автотекстуалност и авторепрезентиране в творчеството на Пенчо Славейков. София: Парадигма, 2016.
- Сивриев 2012*: Сивриев, С. Екзегези. Из историята на българската литература. София: Карина М, 2012.

---

³ Ср. с анализа на напуснатия от Бога свят у Гоше (Гоше 2001: 91), както и при Градев (Градев 2015: 175).